

внутрішніх конфліктів, властивих для юнацького, в тому числі і студентського віку, є ціннісний конфлікт, який на рівні індивідуальної свідомості виражається у зіткненні між «Я-реальним» і «Я-ідеальним».

Внутрішній конфлікт як психологічний аспект особистості має показники, які підрозділяють на декілька груп :

1. Когнітивна сфера - суперечність образу - "Я"; зниження самооцінки; усвідомлення свого внутрішнього стану, як психологічної безвиході, затримка ухвалення рішення; суб'єктивне визнання наявності проблеми ціннісного вибору, сумнів в істинності мотивів і принципів, якими суб'єкт раніше керувався.

2. Емоційна сфера - психоемоційна напруга; значні негативні переживання.

3. Поведінкова сфера - зниження якості і інтенсивності здійснюваної діяльності; зниження задоволеності цією діяльністю; негативний емоційний фон спілкування.

4. Інтегральні показники - порушення нормального механізму адаптації; посилення психологічного стресу [6].

Нами була створена емпірична модель вивчення внутрішнього конфлікту, структурними компонентами якої виступають два взаємозалежні компоненти індивідуального досвіду особистості: когнітивно-емоційний та когнітивно-мотиваційний.

На першому етапі дослідження було розроблено діагностичну програму, спрямовану на вивчення особливостей змісту когнітивно-емоційного компоненту внутрішніх конфліктів майбутніх психологів. Програма включала наступні методики:

1. Методика самоствавлення С. Пантілєєва [9].

2. Методика самооцінки Дембо-Рубінштейн (у модифікованому варіанті А. Прихожан) [10].

3. Методика УСК Дж. Роттера (визначення інтернального/екстернального локусу контролю у модифікованому варіанті Є. Бажина, Є. Голинкіної, А. Еткінда, варіант В) [2].

У дослідженні взяли участь 70 студентів-психологів НПУ імені М. П. Драгоманова: 30 студентів-першокурсників і 40 студентів 4-го курсу

Порівняльний аналіз отриманих результатів дослідження дає підстави стверджувати, що майбутні психологи мають високі показники внутрішньої конфліктності, яка супроводжується станом емоційного дискомфорту, внутрішньою напруженістю і низькими показниками позитивного самоствавлення. Це проявляється у рівній мірі як на 1-му, так і на 4-му курсах навчання студентів. Аналіз даних, отриманих в результаті вимірювання розбіжності між рівнем домагань і реальними уявленнями особистості про свої можливості показав, що у більшості майбутніх психологів-першокурсників спостерігається висока розбіжність між оптимальним рівнем домагань і реальними можливостями при заниженій самооцінці. У студентів-психологів 4-го курсу спостерігається співпадання рівня домагань з реальними уявленнями про свої можливості, що свідчить про наявність компенсаторних механізмів витіснення незадоволеності собою. Дослідженням встановлено, що у майбутніх психологів переважає інтернальний локус контролю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анципов А.Я. Проблема конфликта: аналитический обзор, междисциплинарный библиографический указатель / А.Я. Анципов, А.И.Шипилов.. – М.: ГАВС, 1992. – 230 с.

2. Бажин Е., Гольнкина Е., Эткінд А. Опросник уровня субъективного контроля (УСК). - М., 1993; Психологические тесты. Под ред. А.А.Карелина. В 2 т. - М.:ВЛАДОС, 2003. - Т.1, стр. 302 – 311

3. Дубчак Г. М. Внутрішньоособистісні конфлікти студентів у період навчання у вузі. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00. 01 – Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України – Чернівці, 2000.

4. Гущина Т. Ю. Внутрішньоособистісний конфлікт як фактор соціалізації студентської молоді. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – ДВНЗ «Університет менеджменту освіти». – Київ, 2008.

5. Карташов С. Конфликтология. – Кишинёв. – Парагон, 1996. – 480 с.

6. Ковальов А. Г. Психология личности, издательство З. М., Просвіта, 1999-с.121

7. Краткий психологический словарь / Сост. Л.А. Карпенко. Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М., 1985. – 431 с.

8. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность. // Психология личности. Тексты / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузырея. М., Изд-во МГУ, 2004-с.26

9. Пантілєєв С. Р. Методика исследования самооотношения М.: Смысл, 1993. – 32с.

10. Прихожан А.М. Применение методов прямого оценивания в работе школьного психолога / Научно-методические основы использования в школьной психологической службе конкретных психодиагностических методик: Сб. научн. тр. / Редкол.: И.В. Дубровина (отв.ред.) и др. — М.: изд. АПН СССР, 1988. — С. 110 – 128.

11. Роменец В. А. Вчинок і світ людини // Основи психології: Підручник заг. Ред.. О. В. Киричука, В. А. Роменця. – К.: Либідь, 1995. – с. 383 – 402.

12. Реан А. А. Психология личности. Социализация, поведение, общение/ А.А. Реан. – М.: АСТ; СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2007. – 407, [9] с.

УДК 811.161.1'378

Бабарика Н.А.

МОТИВУЮЧА ОБРАЗНІСТЬ ЕПТОНІМІВ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ КОНЦЕПТУ (на матеріалі російської мови)

Когнитивний підхід к изучению языка в полной мере проявился в сфере крылатых единиц (эптонимов), главным дифференциальным признаком которых является их связь с источником. Эптонимы представлены в данной статье как концептоформирующие единицы, основным критерием которых выступает их образность. Мотивирующая образность эптонимов

способствует концептуализации определённых явлений окружающей действительности и может быть репрезентирована разными когнитивными структурами.

Домінуючий в лінгвістичних працях останніх років когнітивний підхід до вивчення мови в повному обсязі проявився в області фразеології російської мови (А.Н. Баранов, Д.О. Добровольский, Ю.Н. Караулов, В.Н. Телія та ін.). Об'єктом дослідження в працях, присвячених широкоплановому розгляду фразеологічних одиниць в когнітивному просторі різних мовних дискурсів, виступають ідіоми, фразеосполучення, прислів'я, а останнім часом актуальності здобувають дослідження окремого пласту мовних одиниць фразеологічного корпусу - «крилатих слів і виразів», або крилатих одиниць, головною диференційною ознакою яких є їх зв'язок з першоджерелом.

Більшість вчених дотримуються думки, що функція вербалізації концепту притаманна лише тим одиницям, цілісність яких несе «понятійність» відображуваного ними смислового образу. І чим більш повнішою є мовна форма, чим більшим є ступінь конотативності семем фразеосполучення, тим більш повним і цілісним є смисловий образ, який вона виражає (Копыленко М.М., Попова З.Д. 1989: 79). Таким чином, реалізація концепту багатолексемним вільним сполученням слів є недопустимою та може здійснюватися лише мовними одиницями.

В своїй книзі «Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты» В.Н. Телія під мовною одиницею розуміє «матеріальную оболочку вместе с тем ассоциированным с ней и закреплённым за ней содержанием, которое указывает на элементы (фрагменты или ситуации) внеязыковой действительности» (В.Н. Телія 1996: 91). Згідно цього визначення, крилаті одиниці являють собою чітку систему мовних одиниць, всі члени якої, згідно С.Г. Шулежкової, характеризуються п'ятьма диференційними ознаками: зв'язком з (першо)джерелом, різноформленістю, відтворюваністю, сталим компонентним складом та граматичною структурою (яка не виключає варіантності), сталою семантикою. В своїй праці «"Крылатый слова звук", или Русская эптология» Л.П. Дядечко пропонує наступне бачення системи крилатих одиниць та вводить для їх найменування гіперонім «ептонім»: 1) ептонім-ім'я, або крилате ім'я, представлене однослівним (рідше двох- або трьохслівним) власним ім'ям (*Нарцисс, Джеймс Бонд, Акакий Акакиевич Башмачкин*); 2) ептонім-зворот, або крилатий зворот, який представлений словосполученням, сполученням слів з сурядним або безсполучниковим зв'язком та ін. (*земля обетованная; альфа и омега; быстрее, выше, сильнее*); 3) ептонім-фраза, або крилата фраза, яка представлена простим або складним реченням (*Боливар не вынесет двоих; На войне как на войне; Свежо предание, а верится с трудом*); 4) ептонім-надфразовий комплекс, який представлений послідовністю 2-3 речень (*Весь мир – театр. В нем женщины, мужчины – все актёры*); 5) ептонім-діалог, або крилатий діалог, який представлений єдністю «питання-відповідь» (*Что вы здесь делаете? – Плюшками балуемся*) (Дядечко Л.П., 2006: 27).

В залежності від того, які мовні засоби виступають вербальним репрезентантом концепта, останні поділяються на лексичні та фразеологічні. Фразові та надфразові комплекси є, як правило, концептоформуючими одиницями та слугують відображенням окремих концептуальних ознак.

Розглядаючи ептоніми з точки зору мовної концептуалізації, можна припустити, що в залежності від функцій даних одиниць – номінативної, інформативної, конотативно-емотивної, їх структурно-морфологічних особливостей, вони можуть утворювати як ядро певного концепту, так і його периферію. Так, до одиниць, які репрезентують прямі номінації концепта, відносяться, як правило, ептоніми-імена або ептоніми-звороти, а до одиниць, які репрезентують периферійне поле концепта, відносяться ептоніми-обороти, ептоніми-фрази та ептоніми-надфразові комплекси.

Основним критерієм для формування концепту є образність мовних одиниць, одним з лінгвістичних засобів для створення якої є смислова дуплановість компонента, яка відображає синтез його старих і нових гносеологічних зв'язків (Солодуб Ю.П. 1989: 4). Під образною основою фразеологічної одиниці А.М. Мелерович і В.М. Мокієнко розуміють уявлення, створене в мовній формі (образно-чуттєвий образ), яке виражається певним мовним знаком в його прямому значенні. Це уявлення представляє собою основу і створює в подальшому семантичну багатоплановість (Набережнєва Т.Є. 2009: 147).

Образ ептоніму створюється не лише словарним тлумаченням його компонентів, але й внутрішньою формою, поєднаною з імплікованим контекстом, що створює згідно А.В. Куніну, мотивуючу образність даної мовної одиниці. Вперше про «мотивуючу образність» фразеологічних одиниць згадує В.Н. Телія, говорячи про внутрішню форму ідіом як про «ассоциативно-образный мотивирующий комплекс, организующий содержание в языке» (Телія В.Н. 1986: 12). Чуттєвий образ, виражений імплікованою формою, несе в собі певну інформацію, закріплену за ним колективною свідомістю попередніх поколінь.

Завдяки мотивуючій образності ептоніми здатні не тільки виконувати номінативну функцію, але й відзеркалювати всю сукупність семантичних нашарувань, які включають в себе оціночний, експресивний, емоційний та функціонально-стилістичний компоненти. Мотивуюча образність ептонімів створюється, як правило, за рахунок метафоричного переосмислення вільних словосполучень, денотативно-сигніфікативні семантичні котрих переміщуються в периферійне поле, звільняючи ядерну частину концепту «периферійним» семам. Ептоніми можуть репрезентувати різні когнітивні структури, типологію яких представляють 4 основних типи концептів: картинка-уявлення, схематична картинка, фрейм та сценарій.

Картинки-уявлення викликають у свідомості людини узагальнений чуттєво-наглядний образ і представлені в мові групою ептонімів-імен та ептонімів-оборотів (*дойная корова, волк в овечьей шкуре, Винни-Пух, белокурая бестия, двуликий Янус* та ін.) та невеликою групою адвербіальних ептонімів - *беден как Иов/ Лазарь / Ир, богат как Крез*.

Концепти-схеми, представляючи собою певні параметри, векторні репрезентації та геометричні конфігурації предметів, також часто пов'язані з образними уявленнями. Однак, А. В. Малюгина характеризує концепт-схему як виключно рідке явище у фразеології та виокремлює окрему когнітивну структуру – схематичну картинку. Згідно автору, ця когнітивна структура являє собою певний синтез схеми та картинки, і має розглядатися як варіант схеми інваріанта (Малюгина А.В. 2007: 141). Ці концепти представлені в мові невеликою групою ептонімів-оборотів, як правило, з семантикою оксюморону (*Гулливвер и лилипуты, слон и моська, Давид и Голиаф*). Ці вирази, не відображуючи істинно фізичних параметрів, являють собою, завдяки їх мотивуючій образності, «умозрительные образцы тех или иных измерений» (Бабушкин А.П. 1997: 140).

Концепти-фрейми викликають у свідомості многогранне уявлення-образ, структура якого включає в себе певний перелік предметів, які співвідносяться з даним явищем, та окреслена певними рамками (фреймами). Дана когнітивна структура представлена групою епонімів-імен та епонімів-оборотів, в плані змісту яких присутні семи: «положення справ» (*авгиевы конюшни, рай в шалаше, ярмарка тщеславия*), «об'ємне бачення місця» (*Атлантида, земля обетованная, страна чудес*), «характеристика подій» (*Апокалипсис, возвращение блудного сына, звёздные войны, хрустальная ночь*) та ін.

Концепти-сценарії, поєднані з категорією процесуальності, об'єктивуються групою епонімів-оборотів, мотивуюча образність яких відображає: пересування/рух (*бежать как крысы с тонущего корабля, изгнание из рая, пройти сквозь огонь, воду и медные трубы*); процесуальну дію (*испить горькую чашу до дна, выпустать джинна из бутылки, громоздит Оссу на Пелию* та ін.); вплив на суб'єкт (*златые горы сулит, посылать от Понтия к Пилату*) та ін.

Мотивуюча образність крилатих одиниць сприяє концептуалізації певних явищ дійсності. Образність епонімів може бути репрезентована різними когнітивними структурами, типологію яких представляють 4 основних типи концептів. В залежності від функцій даних одиниць – номінативної, інформативної, конотативно-емотивної, вони можуть утворювати як ядро певного концепту, так і його периферію.

ЛІТЕРАТУРА:

Бабушкин А.П. *Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личностная и национальная специфика: Дисс. докт. филол. наук. – Воронеж, 1997. – 330с.*

Дядечко Л.П. *"Крылатый слова звук", или Русская этимология – К, 2006 – 336с.*

Копыленко М.М. *Очерки по общей фразеологии – Воронеж, 1989. – 190с.*

Малюгина А.В. *Типы фразеологических концептов и способы их контекстной репрезентации: Дисс. канд. филол. наук. – Воронеж, 2007. – 156с.*

Набережная Т.С. *Онтология вторичного фразеотворения в разноструктурных мовах: Дис. канд. филол. наук. – К, 2009. – 220с.*

Солодуб Ю.П. *Образность фразеологизмов и фразеологическая номинация // Фразеологическая номинация: Особенности семантики фразеологизмов: Межвузовский сборник научных трудов – Ростов н/Д, 1989. – С.4-19.*

Телия В.Н. *Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты – М, 1996. – 288с.*

Телия В.Н. *Коннотативный аспект семантики номинативных единиц – М, 1986. – 141с.*

Шулежкова С.Г. *Крылатые выражения русского языка, их источники и развитие - М, 2001. – 288с.*

УДК 378:82(07)

Базиль Л.О.

НАВЧАЛЬНИЙ КУРС «ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ»

У статті висвітлено програму альтернативного курсу «Літературознавча компетентність учителя української мови і літератури», що пропонується для опанування студентам вищих навчальних педагогічних закладів за галуззю знань 0203 – гуманітарні науки, спеціальністю: «Філологія* Українська мова і література».

Динамізм розвитку літературно-мистецького життя і необхідність його адекватного сприйняття, розуміння, усвідомлення й інтерпретації сучасною молоддю актуалізує проблеми літературознавчої підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, результатом якої є літературознавча компетентність. Означений професійно-особистісний феномен має власну динаміку розвитку, що відбувається у процесі опанування нормативних і варіативних навчальних курсів та в системі фахових практик.

На вироблення літературознавчої компетентності майбутніх учителів-словесників спрямовано авторський курс «Літературознавча компетентність учителя української мови і літератури», рекомендований для включення у робочі навчальні плани ВНЗ Міністерством освіти і науки, молоді та спорту.

Мета курсу, що апробується у Вінницькому ДПУ ім. М.Коцюбинського, Чернігівському НПУ ім. Т.Шевченка, Миколаївському ДУ ім. В.О.Сухомлинського, Сумському ДПУ ім. А.С.Макаренка, ГНПУ ім. О.Довженка, передбачає формування літературознавчої компетентності як складного багаторівневого професійно-особистісного утворення в цілості структурних компонентів і зорієнтована на осмислення специфіки різних видів і технологій літературознавчої діяльності й набуття відповідних умінь, що забезпечують формування читацької культури вихованців у системі шкільної літературної освіти, вироблення у них навичок художнього сприйняття творів словесного мистецтва, а також формування естетичних смаків з урахуванням реалій інформаційно-технологічного суспільства.

Практичне значення курсу – у поглибленні теоретичної підготовки студентів із різних аспектів літературознавчих, педагогічних, психологічних і методичних курсів, що позитивно впливає на формування у майбутніх фахівців готовності до майбутньої професійної діяльності, зокрема – різних видів літературознавчої праці, вироблення у вихованців читацької культури.

Літературознавча компетентність у площині курсу виявляється у вимірах інтелектуальної, літературної, літературознавчої, текстової / текстологічної, читацької, інтерпретаційної, герменевтичної, комунікативної, дискурсивної, інформаційної, дослідницької, евристичної, креативної, культурознавчої, мистецькознавчої, технологічної, психологічної, педагогічної, методичної, етичної компетенцій. Окреслених складових літературознавчої компетентності майбутні учителі української мови і літератури набувають у системі професійної підготовки. Цілісне їх поєднання є змістом і засобом формування й подальшого розвитку зазначеного професійно-особистісного феномену, сприяє оновленню змісту, технологій і методики професійної освіти словесників.